

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ในฐานะองค์กรสื่อสารมวลชน" เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นศึกษาถึงบทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ในสังคมไทยตั้งแต่แรกตั้งหน่วยงานจนถึงปัจจุบัน

สุภางค์ จันทวานิช ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพไว้ว่า¹ การวิจัยเชิงคุณภาพ คือการแสวงหาความรู้โดยการพิจารณาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น วิธีการนี้จะสนใจข้อมูลด้านความรู้ลึกนึกคิด ความหมาย ค่านิยม หรืออุดมการณ์ของบุคคล นอกเหนือไปจากข้อมูลเชิงปริมาณ มักใช้เวลาในการศึกษาติดตามระยะยาว ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเป็นวิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล และเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ จะศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับกรมประชาสัมพันธ์ในสังคมไทย ความสัมพันธ์และบทบาทหน้าที่ที่กรมประชาสัมพันธ์มีต่อสังคมไทย เป็นการมองภาพรวมจากหลายแง่มุม โดยอาศัยหลักการพื้นฐานทางด้านทฤษฎีสื่อสารมวลชนหลายทฤษฎีมาเป็นกรอบในการวิจัย เป็นการศึกษาระยะยาวและเจาะลึกเพื่อให้เข้าใจถึงบทบาทหน้าที่และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกรมประชาสัมพันธ์ รวมทั้งผลกระทบที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้นภายใต้บริบทของสังคมไทยในแต่ละยุคสมัยที่ผ่านมา ซึ่งจะทำให้เข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ได้ดียิ่งขึ้น และเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขการบริหารงานและการปฏิบัติงานของกรมประชาสัมพันธ์

¹ สุภางค์ จันทวานิช, วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 13.

เนื่องจากการวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับกรมประชาสัมพันธ์ตั้งแต่ก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน จึงต้องอาศัยวิธีการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Method) ด้วย ซึ่งเป็นการแสวงหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในอดีตของสังคมมนุษย์ในมิติของกาลเวลาอย่างละเอียดลึกซึ้ง เพื่อให้มองเห็นข้อเท็จจริงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยอาศัยการตีความและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริง เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจนในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแต่ละขั้นตอน

การแสวงหาข้อเท็จจริงในทางประวัติศาสตร์นี้จำเป็นที่จะต้องอาศัยการวิเคราะห์จากเอกสารข้อมูล ซึ่งเอกสารนั้นอาจจะจริงหรือไม่จริง อาจเชื่อถือได้หรือไม่น่าเชื่อถือ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการตรวจสอบและค้นหาเอกสารที่ถูกต้องสมบูรณ์ เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือได้

จุมพล สวัสดิ์ติยากร กล่าวว่² กระบวนการในการตรวจสอบประเมินคุณค่าเอกสารด้านประวัติศาสตร์มีสองลักษณะ คือ

1. ประเมินคุณค่าภายนอกตัวเอกสาร (External Appraisal) ด้วยวิธีตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล เพื่อทราบว่าข้อมูลนั้นถูกต้องและเชื่อถือได้หรือไม่
2. ประเมินคุณค่าภายในตัวเอกสาร (Internal Appraisal) ด้วยการพิจารณาว่าใครเป็นผู้เขียน ผู้เขียนมีความสามารถเชี่ยวชาญในเรื่องที่เขียนนั้นหรือไม่ ผู้เขียนอยู่ในเหตุการณ์นั้นจริงหรือไม่ หรือเขียนขึ้นจากข่าวสารที่ได้มาจากใคร เขียนด้วยความซื่อสัตย์หรือมีอคติหรือไม่ การตรวจสอบเอกสารก็เพื่อให้มั่นใจและแน่ใจว่าเอกสารข้อมูลนั้นมีความถูกต้องเที่ยงตรงและเชื่อถือได้เพียงไร

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จึงใช้วิธีการในการตรวจสอบข้อมูลเอกสารที่ได้มาเพื่อประเมินคุณค่า ทั้งภายนอกตัวเอกสารและภายในตัวเอกสาร

² จุมพล สวัสดิ์ติยากร, หลักและวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์, ศูนย์การศึกษาและฝึกอบรมการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สภาวิจัยแห่งชาติ, 2520, หน้า 110.

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้ได้ศึกษาวิจัยจากเอกสารที่ได้ตรวจสอบแล้วว่าเป็นหลักฐานที่มีค่าของความเชื่อถือได้สูงค่อนข้างมาก โดยการอาศัยเอกสารที่เป็นกฎหมาย หนังสือราชการ หนังสือที่พิมพ์ออกเผยแพร่โดยหน่วยงานของกรมประชาสัมพันธ์เอง ข้อเขียนที่เขียนขึ้นโดยข้าราชการกรมประชาสัมพันธ์ และผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ แหล่งค้นหาข้อมูลดังกล่าวได้แก่ หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุ หอสมุดกรมประชาสัมพันธ์ หอสมุดโรงเรียนการประชาสัมพันธ์ของกรมประชาสัมพันธ์ หอสมุดสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย หอสมุดรัฐสภา หอสมุดคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บันทึกของผู้วิจัย นอกจากนี้ยังเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์อีกด้วย

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 3 แบบ คือ

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร (Written Documents) ซึ่งแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

1.1 เอกสารและบันทึกทางราชการ (Official records)

เอกสารข้อมูลที่น่ามาศึกษาวิจัยคือ

ก. ราชกิจจานุเบกษา

- เล่มที่ 50 ประกาศแต่งตั้งหัวหน้าการโฆษณา
- " พระราชบัญญัติจัดตั้งกระทรวงและกรม พุทธศักราช 2476
- " พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช 2476
- เล่มที่ 64 ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี (ฉบับที่ 17) เรื่องกำหนดภาพเครื่องหมายราชการ
- " พระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการกรมประชาสัมพันธ์ ในสำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2495
- เล่มที่ 92 พระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมประชาสัมพันธ์

สำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2518

- เล่มที่ 103 พระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมประชาสัมพันธ์
- สำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2529

ข. เอกสารทอจดหมายเหตุ

- สร.0201.18/6 โครงการกองการโฆษณา ปรับปรุงและเพิ่ม, ลดตำแหน่ง ฯลฯ
- สร.0201.93/54 โครงการจัดการวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย
- นร.0202/766 โครงการขยายบริการวิทยุโทรทัศน์ทั่วประเทศ
- ศธ.0701.29 นโยบายสร้างชาติ (ระเบียบและคำสั่งเกี่ยวกับ รัฐนิยม วัฒนธรรม ศิลธรรม)

ค. เอกสารของกรมประชาสัมพันธ์

- กฎหมายและระเบียบที่นำรัฐในวงการสื่อมวลชน
- รายงานการประชุมผู้อำนวยการกอง (ต.ค 2533 - พ.ย 2534)
- รายงานการประชุมคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ (ต.ค. 2533 - พ.ย. 2534)
- แนวทางในการนำข่าวสารออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ในสังกัดกรมประชาสัมพันธ์
- คำสั่งรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 3/2527 เรื่อง การเสนอข่าวและเรื่องราวทางสื่อมวลชน
- คำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 15
- หลักเกณฑ์ในการเสนอข่าวของกองข่าวในประเทศกรมประชาสัมพันธ์
- หลักเกณฑ์ในการเสนอข่าวต่างประเทศของกรมประชาสัมพันธ์

1.2 ข้อเขียนในอดีต (Descriptive writings and studies in the past) ข้อเขียนที่นำมาศึกษาวิจัยคือข้อเขียนในหนังสือของกรมประชาสัมพันธ์ และ หนังสือและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ

ก. หนังสือเผยแพร่

- กิจการและระเบียบวิธีปฏิบัติราชการของสำนักงานโฆษณาการ
- ภารกิจและหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์
- ภารกิจของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 กองข่าวในประเทศ และ กองข่าวต่างประเทศ
- กรมประชาสัมพันธ์ 3 พฤษภาคม 2516 (ครบรอบ 40 ปี)
- กรมประชาสัมพันธ์ 3 พฤษภาคม 2524
- กรมประชาสัมพันธ์ 3 พฤษภาคม 2526 (ครบรอบ 50 ปี)
- กรมประชาสัมพันธ์ 3 พฤษภาคม 2527 (ครบรอบ 51 ปี)
- กรมประชาสัมพันธ์ 3 พฤษภาคม 2530 (ครบรอบ 54 ปี)
- กรมประชาสัมพันธ์ 3 พฤษภาคม 2531 (ครบรอบ 55 ปี)
- กรมประชาสัมพันธ์ 3 พฤษภาคม 2532 (ครบรอบ 56 ปี)
- รายงานประจำปี 2532 กรมประชาสัมพันธ์
- รายงานประจำปี 2533 กรมประชาสัมพันธ์
- วันวิทยุกระจายเสียงครบรอบ 60 ปี 25 กุมภาพันธ์ 2533
- สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เพื่อการศึกษา
- สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11

ข. เอกสารวิชาการและโครงการของกรมประชาสัมพันธ์

- แผนทิศทางการกรมประชาสัมพันธ์
- แผนอัตรากำลัง 3 ปี (2531 - 2534)
- สถานีวิทยุกระจายเสียงและสถานีวิทยุโทรทัศน์ทุกหน่วยงานทั่วประเทศ
- โครงการจัดตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์ ช่อง 11 กรุงเทพมหานคร
- โครงการจัดตั้งศูนย์ข่าวกรมประชาสัมพันธ์
- โครงการจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการประชาสัมพันธ์เฉพาะกิจ
- โครงการนำร่องระบบการประชาสัมพันธ์ เพื่อการพัฒนาแบบผสมผสาน
- โครงการศูนย์สนเทศสื่อสารมวลชนแห่งชาติ
- โครงการขยายบริการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ทั่วประเทศ
- แผนการประชาสัมพันธ์ของรัฐบาล
- แนวนโยบายและแผนการประชาสัมพันธ์แห่งชาติ

ค. เอกสารรายงานการประชุมของกรมประชาสัมพันธ์

- สรุปรายงานการประชุมสัมมนา นายสถานีวิทยุ - โทรทัศน์ ของ กรมประชาสัมพันธ์ครั้งที่ 1
- สรุปรายงานการประชุมสัมมนา นายสถานีวิทยุ - โทรทัศน์ ของ กรมประชาสัมพันธ์ครั้งที่ 2
- สรุปรายงานการประชุมสัมมนา นายสถานีวิทยุ - โทรทัศน์ ของ กรมประชาสัมพันธ์ครั้งที่ 3
- สรุปรายงานการประชุมผู้จัดรายการวิทยุกระจายเสียง สถานีวิทยุ กระจายเสียงแห่งประเทศไทย
- การสัมมนานักวิทยุและโทรทัศน์แห่งชาติครั้งที่ 1

ง. รายงานการสำรวจและศึกษาหน่วยงานของกรมประชาสัมพันธ์ โดยผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศภายใต้การดำเนินงานของกรมประชาสัมพันธ์

- Public interest broadcasting in Thailand : Issues and opportunities - by Natan Katzman, Ph.D.
- Suggestions on the 7.00 - 8.00 news programme - by Ms.Sallie Ecroy

จ. หนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

- รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475 - 2517)
- รวมคำแถลงนโยบายรัฐบาลและรายชื่อคณะรัฐมนตรี คณะที่ 1 - 43
- ประมวลคำปราศรัยและสุนทรพจน์ของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย
- อนุสรณ์ครบรอบ 50 ปี ของการแต่งงาน เสงี่ยม - วัฒนา

เผ่าทองสุข

1.3 ข่าวสารหนังสือพิมพ์ (Newspaper accounts)

- สยามนิกร 18 ก.ค.2495 ข่าวการตั้งวิทยุโทรทัศน์
- สยามนิกร 20 ก.ค.2495 ข่าวการตั้งวิทยุโทรทัศน์
- สยามรัฐ 29 ก.ย.2534 ข่าวรัฐมนตรีให้ความเห็นเรื่องการเสนอข่าวของกรมประชาสัมพันธ์
- ไทยรัฐ 26 ตุลาคม 2533 คอลัมน์ห้าแยกบันเทิง โดย ระวีวรรณ

ประกอบผล วิจารณ์การปรับปรุงรายการข่าวของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

- ไทยรัฐ 27 ตุลาคม 2533 คอลัมน์เหะหะพาที โดย ชุม วิจารณ์การปรับปรุงรายการข่าวของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

- สยามกีฬา 30 พ.ย.2534 และ 7 ธ.ค.2534 คอลัมน์ทีวีในสายตา วิจารณ์เรื่องการเปิดประมูลเช่าเวลาสถานีวิทยุกระจายเสียงของกรมประชาสัมพันธ์

- สยามกีฬา 1 ธ.ค.2534 คอลัมน์ทีวีในสายตา วิจารณ์เรื่องการพักรายการมองต่างมุม ของ สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11

- สยามกีฬา วันที่ 2 ธ.ค.2534 และ 4 ธ.ค.2534 หน้าบันเทิง เสนอข่าวเกี่ยวกับรายการมองต่างมุมของสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11

- 1.4 บันทึก (Personal diary) เป็นบันทึกของผู้วิจัยเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในกรมประชาสัมพันธ์ เนื่องด้วยผู้วิจัยเป็นข้าราชการของกรมประชาสัมพันธ์ ได้รับราชการในกรมประชาสัมพันธ์มาถึง 25 ปี ได้เข้าร่วมมีส่วนในการปฏิบัติงานและการบริหารงานของกรมประชาสัมพันธ์ ร่วมในคณะกรรมการต่างๆของกรมประชาสัมพันธ์หลายคณะ เช่น คณะกรรมการแผนงานและปรับปรุงโครงสร้างของกรมประชาสัมพันธ์ คณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ คณะทำงานพิจารณาในการปรับปรุงด้านข่าวสาร คณะทำงานการปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานด้านต่างๆของกรมประชาสัมพันธ์หลายคณะ บันทึกจากประสบการณ์ที่ผ่านมามีประโยชน์ในการนำมาศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพราะบางครั้งรายงานการประชุมหลายคณะเป็นเอกสารลับ การประชุมบางครั้งไม่มีการบันทึกอย่างเป็นทางการ บันทึกของผู้วิจัยจึงเป็นส่วนที่ช่วยให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเป็นหลักฐานสำคัญที่นำมาใช้ในการประกอบการตัดสินใจในการวิเคราะห์

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบบอกเล่า (Oral document)

เนื่องด้วยการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงเหตุการณ์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน การศึกษาเหตุการณ์ในอดีตย้อนหลังไปถึง 59 ปี เอกสารข้อมูลบางอย่างไม่มีการบันทึกไว้ จึงใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลต่างๆที่อยู่ในเหตุการณ์หรือมีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้น โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indept Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและละเอียดถี่ถ้วนเพียงพอในการนำมาวิเคราะห์ โดยได้สัมภาษณ์บุคคลต่างๆที่เกี่ยวข้องในเรื่องที่จะศึกษาวิจัย ดังนี้

1. สัมภาษณ์ คุณหญิง สุนทรามา ศดิตต์ อดีตรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี มีอำนาจหน้าที่คุ้มครองประชาสัมพันธ์ ในรัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2534 เพื่อทราบแนวนโยบายของรัฐบาลในการใช้กรมประชาสัมพันธ์เป็นเครื่องมือในการสื่อสารของรัฐ

2. สัมภาษณ์ นาย ดุสิต ศิริวรรณ อดีตรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี มีอำนาจหน้าที่คุ้มครองประชาสัมพันธ์ ในรัฐบาลของ นาย ธานินทร์ กรัยวิเชียร เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2535 เพื่อทราบแนวนโยบายของรัฐบาลในการใช้กรมประชาสัมพันธ์เป็นเครื่องมือในการสื่อสารของรัฐ

3. สัมภาษณ์ ดร. สวิทย์ ยอดมณี อดีตโฆษกรัฐบาล ในรัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2534 เพื่อทราบเกี่ยวกับการมอบหมายงานของรัฐบาลให้แก่กรมประชาสัมพันธ์และกองงานโฆษกรัฐบาล

4. สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ จำนง กุมาลย์วิสัย คณบดีคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม อดีตอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2534 เพื่อทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการปรับปรุงโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและกรมประชาสัมพันธ์

5. สัมภาษณ์ นางสมจิตต์ สิทธิไชย อดีตผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย อดีตผู้อำนวยการกองข่าวต่างประเทศ เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2534 เพื่อทราบถึงการบริหารงานและการปฏิบัติงานของผู้บริหารและข้าราชการของกรมประชาสัมพันธ์ ตลอดจนภารกิจหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ในกรมประชาสัมพันธ์

6. สัมภาษณ์ ดร. ธวัช เมฆสุวรรณ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2534 เพื่อทราบนโยบายในการบริหารงานและบทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ในปัจจุบัน

7. สัมภาษณ์ นายอรุณ งามดี รองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2535 เพื่อทราบถึงประวัติและบทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์

8. สัมภาษณ์ นายสุวิทย์ หวังภูษเคนทร์ รองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2534 เพื่อทราบแนวนโยบายในการบริหารงาน โครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์

9. สัมภาษณ์ นายผดุง นงษ์พานิช ผู้อำนวยการศูนย์ประชาสัมพันธ์ เขต 1 เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2534 เพื่อทราบประวัติกรมประชาสัมพันธ์ การปฏิบัติงานและบทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์

10. สัมภาษณ์ นายประธาน ริงสิมาภรณ์ เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2535 และวันที่ 9 มีนาคม 2535 เพื่อทราบประวัติ และบทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์

11. สัมภาษณ์ นายสุวัฒน์ จิตรถเวช ผู้อำนวยการกองช่างและทะเบียนวิทยุ เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2534 เพื่อทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการขยายงานและการปรับปรุงงานด้านเทคนิคและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ของกรมประชาสัมพันธ์

12. สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ สว่างเจริญ ผู้อำนวยการกองข่าวในประเทศ เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2534 เพื่อทราบข้อเท็จจริงการปฏิบัติงานด้านข่าวของกรมประชาสัมพันธ์ และสายงานในการปฏิบัติงาน

13. สัมภาษณ์ นายศิลปชัย ชาญเฉลิม (นายหนหวย) เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2534 เพื่อทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างกรมประชาสัมพันธ์กับสื่อมวลชนอื่น ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

บุคคลต่าง ๆ ที่ได้ไปสัมภาษณ์นี้ เป็นบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกรมประชาสัมพันธ์ทั้งสิ้น บางท่านเป็นผู้ที่มีส่วนในการกำหนดบทบาทหน้าที่และโครงสร้างของกรมประชาสัมพันธ์ บางท่านเป็นผู้ที่ทราบถึงบทบาทหน้าที่ และโครงสร้างของกรมประชาสัมพันธ์ทั้งในอดีตและในปัจจุบัน บางท่านเป็นผู้ที่มีหน้าที่กำกับดูแล หรือปฏิบัติการให้เป็นไปตามบทบาทหน้าที่นั้น บางท่านก็เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของกรมประชาสัมพันธ์

การสัมภาษณ์ คุณหญิง สุนัตรา มาศดิตถ์ อดีตรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ทำให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ระหว่าง กรมประชาสัมพันธ์และผู้มีอำนาจเหนือองค์กร แรงผลักดันจากหน่วยเหนือในการปรับปรุงโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ แนวนโยบายของรัฐบาลที่มีต่อกรมประชาสัมพันธ์ แผนทิศทางและโครงการปรับปรุงโครงสร้างของกรมประชาสัมพันธ์

การสัมภาษณ์ นายดุสิต ศิริวรรณ อดีตรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ทำให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ระหว่างกรมประชาสัมพันธ์ และผู้มีอำนาจเหนือองค์กร แรงผลักดันจากหน่วยเหนือในการปรับปรุงโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ การยุบเลิกบริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด ไปตั้งเป็นองค์กรสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย และโครงการปรับปรุงยกระดับฐานะกรมประชาสัมพันธ์เป็นทบวง

การสัมภาษณ์ ดร. สุวิทย์ ยอดมณี อดีตโฆษกรัฐบาล ทำให้ทราบถึงความแตกต่างระหว่างบทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์กับกองงานโฆษก ได้ทราบถึง

นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อกรมประชาสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและกรมประชาสัมพันธ์

การสัมภาษณ์ ศจ.จำนง กุมาลย์วิสัย อดีตอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ และนางสมจิตต์ สิทธิชัย อดีตผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และผู้อำนวยการกองข่าวต่างประเทศ ทำให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับกรมประชาสัมพันธ์ในอดีต เนื่องจากท่านทั้งสองเป็นข้าราชการของกรมประชาสัมพันธ์ที่ได้ปฏิบัติงานจนกระทั่งเกษียณอายุราชการ ท่านเป็นผู้บริหารในอดีตของกรมประชาสัมพันธ์ที่มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ และโครงสร้างของกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งในบางส่วนนั้นก็ เป็นประวัติศาสตร์ของกรมประชาสัมพันธ์ที่มีได้บันทึกไว้ ณ ที่ใด เช่น เรื่องสำนักงานท่องเที่ยว เป็นต้น

การสัมภาษณ์ ดร.ธวัช เมฆสวรรค์ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ นายอรุณ งามดี และนายสุวิทย์ หวังภูษเคนทร์ รองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ทำให้ทราบถึงนโยบายการบริหารงานและการปฏิบัติงาน ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และแนวทางในอนาคต เนื่องจากท่านทั้งสามเป็นข้าราชการอาวุโส และเป็นผู้บริหารระดับสูงในกรมประชาสัมพันธ์ จึงเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในอดีตที่เกี่ยวข้องกับกรมประชาสัมพันธ์มาก นอกจากนี้ยังเป็นผู้บริหารที่เป็นผู้กำหนดและกำกับดูแลบทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ในปัจจุบัน จึงเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลที่ละเอียดและถูกต้อง

การสัมภาษณ์ นายณดง พงษ์พานิช ผู้อำนวยการศูนย์ประชาสัมพันธ์ เขต 1 นายประธาน รังสิมาภรณ์ ผู้อำนวยการกองงานประชาสัมพันธ์แห่งชาติ นายสุวัฒน์ จิตรถเวช ผู้อำนวยการกองช่างและทะเบียนวิทยุ นายสมศักดิ์ สว่างเจริญ ผู้อำนวยการกองข่าวในประเทศ ทำให้สามารถทราบและเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้าง และการปฏิบัติงานของกรมประชาสัมพันธ์ได้ดียิ่งขึ้น เนื่องจากทั้งสี่ท่านนี้เป็นข้าราชการในระดับผู้บริหารที่ต้องปฏิบัติภารกิจตามบทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ท่านยังมีบทบาทในการกำหนดภารกิจและมีส่วนในการวางแผนงาน โครงการ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ การเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ และการปรับปรุงโครงสร้างของกรมประชาสัมพันธ์หลายครั้ง การให้สัมภาษณ์ของท่าน ทำให้งานศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น เรื่องการยุบเลิกบริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด และการตั้งสถานีโทรทัศน์ ช่อง 11

การสัมภาษณ์ นายศิลาชัย ชาญเฉลิม หรือนายหนวย ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ของกรมประชาสัมพันธ์กับสื่อมวลชน ในสายงานอื่น ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจาก นายหนวย เป็นนักหนังสือพิมพ์ นักจัดรายการวิทยุที่มีชื่อเสียง เป็นผู้ที่คลุกคลีอยู่กับวงการสื่อสารมวลชนในสังคมไทยมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบันนี้ เป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับบุคลากรของกรมประชาสัมพันธ์มาทุกยุคทุกสมัย จึงเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลข่าวสารสำคัญเกี่ยวเนื่องกับกรมประชาสัมพันธ์ ที่ไม่ปรากฏในหลักฐานอื่น ๆ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

(Participant Observation) ผู้วิจัยเป็นข้าราชการกรมประชาสัมพันธ์ จึงได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในงานต่างๆของกรมประชาสัมพันธ์ ทั้งงานในหน้าที่ในหน่วยงานที่สังกัด และในหน่วยงานอื่นๆ โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยการไปช่วยปฏิบัติงาน และไปนั่งสังเกตการณ์ในเหตุการณ์ ทั้งโดยวิธีบอกวัตถุประสงค์และไม่บอกวัตถุประสงค์ เพื่อให้ทราบสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติโดยแท้จริง

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลจากแหล่งต่างๆมาแล้ว ได้นำข้อมูลเหล่านั้นมาตรวจสอบว่าเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้หรือไม่ โดยการประเมินคุณค่าทั้งคุณค่าภายนอกและคุณค่าภายในของเอกสารข้อมูล นอกจากนี้ยังได้นำมาเทียบเคียงเพื่อความถูกต้องในกรณีที่มีข้อมูลนั้นมาจากหลายแหล่งหรือมีหลายฉบับ เมื่อคัดเลือกข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้แล้ว จึงได้คัดเลือกข้อมูลโดยการแยกประเภท ดังนี้

- ข้อมูลที่กล่าวถึงมูลเหตุในการจัดตั้งกรมประชาสัมพันธ์
- ข้อมูลที่แสดงถึงโครงสร้างของกรมประชาสัมพันธ์ สาเหตุ และเหตุผลในการปรับปรุงโครงสร้างตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน
- ข้อมูลที่แสดงถึงบทบาทหน้าที่หรือภารกิจหลักของกรมประชาสัมพันธ์ที่กำหนดไว้ในกฎ ระเบียบ หรือเอกสารทางราชการของกรมประชาสัมพันธ์ หรือข้อความที่อ้างถึงแหล่งที่มาที่เชื่อถือได้
- ข้อมูลที่กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ที่นอกเหนือไปจากบทบาทหน้าที่หรือภารกิจหลัก และข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ที่แฝงเร้นอยู่ใน

เนื่องจากสาระสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพมิได้อยู่ที่ธรรมชาติของข้อมูลเท่านั้น แต่อยู่ที่วิธีมองปรากฏการณ์ในสภาพแวดล้อมของข้อมูลนั้นด้วย โดยสมมติฐานที่ว่า ความเข้าใจในปรากฏการณ์จะเกิดขึ้นได้อย่างถ่องแท้ก็ต่อเมื่อมนุษย์มองเห็นความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์นั้นในบริบททั้งหมด ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมานั้น จึงได้นำมาวิเคราะห์โดยอาศัยวิธีการเชิงประวัติศาสตร์ การตีความ และการเปรียบเทียบเนื้อหาของข้อมูลต่างๆ โดยคำนึงถึงองค์ประกอบของการวิเคราะห์ 3 ประการ คือ ข้อมูล แนวคิดในการวิเคราะห์ และประเด็นปัญหาที่จะวิเคราะห์

Bronislaw Malinowski นักมนุษยวิทยาชาวโปแลนด์ ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มการใช้วิธีการศึกษาแบบภาคสนาม และวิธีสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ได้นำแนวคิดการวิเคราะห์โดยการเชื่อมโยงเนื้อหา (text) และ บริบท (context) เข้ามาใช้ในการวิเคราะห์ เขากล่าวว่า "การที่เราจะศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมใด เราจะต้องเข้าใจว่าปรากฏการณ์นั้นอยู่ในสิ่งแวดล้อมเช่นไรในสังคมนั้น"³

การวิเคราะห์เรื่อง "บทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ในฐานะองค์กรสื่อสารมวลชน" นี้ ได้นำแนวคิดการวิเคราะห์แบบ Malinowski มาใช้ คือ เป็นการวิเคราะห์ที่มีใช้ตั้งแต่เพียงการอ่านเอกสารที่มีผู้บันทึกไว้เท่านั้น แต่ได้ศึกษาความเป็นไปได้ของสังคมและองค์กร การจัดระเบียบทางสังคม และสภาพแวดล้อมของข้อมูลควบคู่ไปด้วย การวิเคราะห์เรื่องนี้จะเป็นการวิเคราะห์โดยอาศัยการตีความเนื้อหาของข้อมูล ประกอบกับการพิจารณาถึงบริบททางสังคมในขณะที่เกิดเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้น เพื่อค้นหา

1. ประวัติความเป็นมาของกรมประชาสัมพันธ์
2. โครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์
3. ความจำเป็นในการใช้สื่อต่างๆของกรมประชาสัมพันธ์
4. บทบาทหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ในสังคมไทย

³ ปรีตดา เฉลิมเผ่า อนันตกุล, "การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ", ใน รวมบทความว่าด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 90.

การนำเสนอข้อมูล

Frederick Ericson กล่าวว่า⁴

หน้าที่หลักของนักวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การพรรณาปรากฏการณ์อันใดอันหนึ่ง เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์นั้น กับสภาพแวดล้อมในสังคมในระดับกว้างขวางขึ้น โดยการใชปรากฏการณ์นั้นเป็นกุญแจหรือตัวอย่างไขให้เห็นลักษณะการดำเนินงานของระบบสังคมทั้งหมด ซึ่งโดยปกติแล้วเราจะมองไม่เห็น

การนำเสนอข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการพรรณาวิเคราะห์ (Analytical Description) เพื่ออธิบายถึงเหตุการณ์ ตลอดจนเงื่อนไขสภาวะที่เกิดขึ้นในสังคมไทย อันเกี่ยวเนื่องกับกรมประชาสัมพันธ์ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน โดยการนำเสนอข้อมูลรวมทั้งการวิเคราะห์และตีความเนื้อหาข้อมูลไปพร้อม ๆ กัน โดยการพิจารณาบริบททางสังคมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ และกำหนดหัวข้อการนำเสนอ ดังนี้

- กำเนิดกรมประชาสัมพันธ์
- โครงสร้างของกรมประชาสัมพันธ์
- สื่อในสังกัดกรมประชาสัมพันธ์
- บทบาทหน้าที่หลักของกรมประชาสัมพันธ์
- บทบาทหน้าที่ในฐานะสื่อมวลชนในสังคมไทย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴ Frederrick Erickson, อ้างถึงใน สุภางค์ จันทวานิช, "วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ" ใน รวมบทความว่าด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 37.